

Anayasa Mahkemesi Kararlarına Uymamanın Doğuracağı Anayasal Sonuçlar

Semih Batur KAYA¹

Ömer KESKİNSOY²

Şahap KAYMAK³

Geliş Tarihi (Received): 21.02.2024 - Kabul Tarihi (Accepted): 06.05.2024

DOI: 10.26745/ahbvuidfd.1440701

Öz

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte kabul edilen bireysel başvuru hakkı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulmadan önceki iç hukukta tüketilmesi gereken nihai aşama olarak düzenlenmiştir. Birtakım eksikliklerine rağmen bireysel başvuru hakkının uygulanmaya başladığı tarihten günümüze kadar geçen yaklaşık on iki yıllık süre zarfında hukuk sistemimiz için önemli bir kazanım olduğu kabul edilmektedir. Ancak gelen süreçte Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklerin korunması bağlamında sergilediği “hak eksenli yaklaşım” neticesinde verdiği ihlâl kararlarının bağlayıcı olup olmadığı tartışması yaşanmaktadır. Söz konusu tartışma genel olarak bireysel başvurunun objektif etkisi üzerinden Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası doğrultusunda yürütülmektedir. Bu çalışma, bireysel başvuru ihlâl kararlarının herkes için bağlayıcı olduğunu ortaya koyarak insan haklarının gerçekleşme alanının genişletilmesini savunmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmamasının neden olacağı telâfisi imkânsız olan Anayasaya aykırı neticeler açıklanmaktadır. Böyle bir durumun aynı zamanda hukuk devleti ilkesinin dolayısıyla da Anayasa'nın geçerliliğini kaybetmesine sebebiyet vereceği vurgulanmaktadır. Çalışmamızda, Anayasa Mahkemesinin konuyla ilgili bireysel başvuru ve norm denetimi kararlarından yararlanılarak hukukî bir perspektif çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru, Objektif Etki, Bağlayıcılık, İnsan Hakları, Anayasa Mahkemesi

Consequences of Failing To Comply With Constitutional Court Decisions

Abstract

The right of individual application was adopted in 2010 with an amendment to the Constitution. It is regulated as the final stage to be exhausted in domestic law before applying to the European Court of Human Rights. It is worth noting that, despite some shortcomings, the right of individual application has been widely accepted as an important achievement for our legal system in the twelve years since its implementation. However, there is an ongoing discussion about the binding nature of the Constitutional Court's violation judgments, which stem from its approach to protecting fundamental rights and freedoms. This discussion withheld typically held with following the last paragraph of Article 153 of the Constitution, which takes into account the objective impact of individual applications. This study suggests that expanding the realization of human rights can be achieved by demonstrating that individual violation decisions have binding effects on everyone. The study also highlights the irreparable and unconstitutional consequences of non-compliance with the decisions of the Constitutional Court. It is emphasized that such a situation would also lead to the loss of the validity of the rule of law and, therefore, of the Constitution. The legal perspective on the subject is provided by our study through the individual application and norm review decisions of the Constitutional Court.

Keywords: Individual Application, Objective Effect, Abidingness, Human Rights, Constitutional Court

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, drsemihbatur@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5888-1750.

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, omer.keskinsoy@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7441-9547.

³ Anayasa Mahkemesi Raportörü, sahapkaymak@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8222-2472.

Giriş

2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri içerisinde, deyim yerindeyse başköşeye oturtulması gereken en önemli düzenleme bireysel başvuru yoluyla ilgili düzenlemelerdir. Bireysel başvuru yoluyla ilgili düzenlemelerin hayata geçirilmesi ise 2012 yılı Eylül ayında başlamıştır. Bireysel başvuru yolu haklı olarak hususiyle hukukla işgal eden kesimde heyecan uyandırmıştır. Bu minvalde bireysel başvuru yolu hakkında oldukça fazla akademik çalışma yapılmıştır. Öyle ki aradan çok kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen bu akademik çalışmalar azımsanamayacak sayıya ulaşıp adeta bir külliyat oluşmuştur dense yeridir.

Bireysel başvuru yolunun dinamik etkisinin sebepleri arasında başlıca Türkiye'nin uluslararası arenada itibar kaybını önleyici bir boyuta sahip olması, uygulamada kangrene dönüşmüş kararların düzeltilmesi ve en önemlisi de idarî ve yargı mercileri nezdinde gerekli adımları atıp tatmin olamayan insanları tatmin edici dolayısıyla hak ihlallerini onarıcı bir başvuru yolu olarak ihdas edilmiş olması sıralanabilir. Gerçekten de bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi öncesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) Rusya ve Türkiye aleyhine verilen hak ihlali kararlarında başa baş giden bir süreç yaşanmaktaydı. Bunun yanı sıra insanların maruz kaldığı ve mağduru olduğu hak ihlallerinin telâfisi için bireysel başvuru yolu yeni bir umut olmuştur.

Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra, daha Anayasa değişiklikleri arifesinde olunmasına rağmen bireysel başvuru tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmalarda öncül olan, bireysel başvuru yolunun işletilmesi neticesinde Anayasa Mahkemesinin diğer yüksek mahkemelerin kararlarını iptal edip edemeyeceği meselesi üzerinedir. Zira bireysel başvuru yolu itibarıyla en tecrübeli ülke olarak kabul edilebilecek Almanya'da bu yönde bir düzenleme mevcuttur. Bununla beraber 2017 yılı Anayasa değişiklikleri taslağında yer almasına rağmen söz konusu iptal yetkisine nihaî metinde yer verilmemiştir.

Bireysel başvuru yolunun işletilmeye başlaması sonrası önemli, dönüm noktası niteliğinde kararlar verilmiştir. Bunlardan bazıları Erdem Gül ve Can Dündar, Mehmet Hasan Altan, Kadri Enis Berberoğlu, Ömer Faruk Gergerlioğlu ve Şerafettin Can Atalay kararları olarak zikredilebilir. Bu neviden kararlar yargı mercileri arasındaki zıtlamayla kalmamış siyasetin de sürece dâhil olmasına evrilmiştir. Bireysel başvuruyla ilgili bu bahsedilen sürecin yaşanması esasen yasal düzenlemelerden değil belki de bireysel başvuru kültürünün yerleşmemiş olmasından kaynaklanmaktadır denilebilir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay arasında süren gerilimin yasal boşluğun doldurulmamasından kaynaklandığı ifade edilmelidir.

Dile getirilmelidir ki, “*kem alet ile kemâlat olmaz*”. Aynı şekilde “*usul esasa mukaddemdir*”. Başka bir ifadeyle “*usulsüz vusul olmaz*”. Bir de “*mevridi nassda içtihadada mesağ yoktur.*” şeklindeki kadim hukuk kaideleri aşağıda Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmaması üzerinde bir değerlendirme yapılması hususunda kılavuz olarak alınabilir.

1. Ön Mesele: Mahkeme Nedir?

Mahkeme kavramına ilişkin “minimalist” bir anlayış geliştirilebilir. Buna göre mahkeme, “normları uygulayan kurumlar” olarak tanımlanabilir. Mahkemelerin çeşitli yetki ve işlevleri olmasına rağmen Joseph Raz, onları mahkeme olarak tanımlayan gücün, bireyler arasındaki anlaşmazlıkları, mevcut normları veya yasaları uygulayarak çözüme yetkisine sahip bulunduğunu, bireylerin yasal haklarına ve görevlerine ilişkin tespitlerinin yetkili veya bağlayıcı olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle mahkemeler, “uygulamalara ilişkin bağlayıcı kararlar verme yetkisinin yoğunlaştığı” kurumlardır (Raz, 1975:132 vd). Gerçekten de Raz, anlattığı yetkiye sahip olmanın bir mahkemenin temel özelliği olduğunu söylerken haklıdır. Örneğin, mevcut kuralları uygulama yetkisi olmayan ancak bunun yerine geniş politika konularını dikkate alarak gelecekteki davranışları yönetecek yeni kuralları koyma yetkisine sahip olan organları bu bağlamda tanımlamamaktayız. Bu tür organlara “mahkeme” değil, “yasama organı” denilir. Keza özel kişiler, kişinin hukukî haklarına ilişkin görüş belirseller de bunları mahkeme olarak tanımlamayız. Çünkü özel kişilerin görüşleri “bağlayıcı” değildir. Şu hâlde bir mercin mahkeme olduğunun tespitinde ana ölçütlerden birinin o mercin kararlarının “bağlayıcı olması” ölçütü olduğu ifade edilmelidir.

Meyerson’a göre ise, Raz’ın açıklamasının tam manasıyla tatmin edici olduğu söylenemez. Raz, mahkemenin doğası hakkında, mevcut yasaları uygulayarak anlaşmazlıkları bağlayıcı şekilde çözüme kavuşturma yetkisine sahip bir organ olması dışında söylenecek başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Her ne kadar bir kurumun mahkeme olarak tanımlanabilmesi için “bağlayıcı uygulamalı tespitler yapma yetkisine” sahip olma yönündeki asgari testi karşılması gerektiği konusunda Raz’la aynı fikirde olsak da, bize göre de bir kurumun mahkeme olarak tanımlanabilmesi için daha ayrıntılı ve farklılaştırıcı bir açıklamaya ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir. Bunun nedeni, Raz’ın testini karşılayan tüm oluşumların aynı anlamda mahkeme olmamasıdır (Meyerson, 2019:65).

Waldron, Raz’ın mahkemeye ilişkin açıklamasının eksik olduğunu ve bir mahkemeye ilişkin tatmin edici bir teorik açıklamanın ek özelliklere atıfta bulunması gerektiğini savunmaktadır. Waldron, Raz’ın mahkemeleri yalnızca mevcut normları uygulayarak bireylerin hukukî durumlarının tespiti açısından anladığını belirtmekte ve buna gizli bir komisyon gibi bir organın bu amaçla toplanabileceği gerekçesiyle itiraz ettiğini

vurgulamaktadır. Dolayısıyla ancak bireylerin gıyabında ve onlara duruşma hakkı verilerek hukukî durumlarının belirlenmesi, Raz'ın mahkeme hakkındaki beyanını tamamlayacaktır. Waldron'a göre Raz, mahkemelerin karar verirken kullandığı kendine özgü süreci yani duruşmaları ve tarafsız yargılamaları içeren süreci dışarıda tutmaktadır.

Waldron'a göre (2011:13), “Çoğu kişi, duruşmaları, tarafsız yargılamaları ve bunlarla birlikte gelen güvenceleri, hukuk sistemleri dediğimiz kurumsal düzenlemelerin tesadüfi değil, temel bir özelliği olarak görecektir. Onların yokluğu, çoğu insan için, tıpkı demokrasi olduğu iddia edilen bir yerde özgür ve âdil seçimlerin olmaması gibi diskalifiye edici bir faktör olacaktır.” Waldron, mahkeme derken kastettiği şeyin, normları uygulayan ve bunların uygulanmasıyla ilgili anlaşmazlıkları tarafsız bir karar merci önünde duruşmalar aracılığıyla çözen bir kurum olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, hukukun üstünlüğüne yönelik usûlî bir anlayış, hukuk hakkındaki kavramsal düşünceyi hayata geçirmeye yardımcı olur. Dolayısıyla mahkeme kurumunda ne tür bir hukukun hayata geçtiğinin anlaşılmasını sağlayan, argümanın geçerliliğini ve kuralların tanınmasını vurgulayan, ilkelerin ve gerekliliklerin anlaşılmasını sağlayan bir dizi normatif önerme söz konusudur. Fuller de, yargılamanın yalnızca anlaşmazlıkları yargılamak meselesi olmadığını ileri sürerek yargılama kavramını analiz ederken bununla ilgili bir noktaya değinmektedir. Fuller'e göre, yargılamanın belirleyici özelliği çekişmeli olmasıdır. Kendisi yargılamanın, uyuşmazlıktan etkilenen tarafların kendi lehlerine deliller ve gerekçeli argümanlar sunabildikleri ve yargıcın yalnızca sunulan argümanlara dayanarak karar vermek zorunda olduğu, tarafların kendine özgü bir katılım tarzını içerdiğini ileri sürmektedir (Fuller, 1978:365 vd).

Öte yandan mahkemelerin hareket kabiliyetini sağlayan prototip gücü kararlarıdır. Bir ihtilafı karara bağlama yetkisi aslında yargıç gücünün en görünür tezahürüdür. Ancak karar alma bize iki şekilde yargı yetkisinin eksik bir açıklamasını sağlar. Birincisi, yargıçlar gerçek bir karar vermeden de diğer kurumların ve özel tarafların davranışlarını etkileyebilirler. Yakın gelecekte yargı kararı tehdidi, mahkeme dışındaki aktörlerin stratejilerini şimdiden şekillendirebilmektedir (Sweet, 2000). Bu nedenle, müdahale tehdidinin az ya da çok muhtemel olduğuna dair herhangi bir gösterge, prensipte kişi ve kurumların davranışlarını etkileyebilir. İkincisi, belirli bir mahkeme bünyesinde davanın karara hazırlanması için atılması gereken kurumsal adımlar vardır. Bu nedenle karar verme yetkisinin, kullanılmadan önce diğer iç mekanizmalar tarafından etkinleştirilmesi gerekir. Eğer bu mekanizmalar karar olasılığını devre dışı bırakmak için kullanılıyorsa mahkemenin gücünden korkulacak bir durum yoktur (Arguelhes, 2018:240).

Netice olarak yargı erkinin ve kurumsal görünüm biçimi olarak mahkemelerin yapı ve işleyişinin⁴ tam bir portresi, mahkeme dışındaki dünya üzerindeki etkileri açısından davalara karar verme yetkisini taklit edebilen veya bir kararın etkilerini gerektiği gibi ayarlayabilen tüm mekanizmalardan ayırt edilmesi gerekir. Mahkemelerin operasyonel gücü kararlarının bağlayıcılığında ileri gelir. Nitekim bu hususa AİHM’de işaret etmektedir. AİHM’e göre mahkeme, yasa ile kurulan, yasa ve yürütme ve taraflar karşısında bağımsız ve tarafsız bir yargılamaya ve usulüne sahip olan kurumdur. Bu aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (Sözleşme) 6. maddesindeki âdil yargılanma hakkının da bir gereğidir (Şahbaz, 2008:239). Buradan ileri gelerek AİHM mahkeme kavramını, belirli bir usûl dâhilinde ve hukuk kurallarına dayalı bir şekilde gerektiğinde devlet cebri ile yerine getirilmesi mümkün olan karar ihdas etme yetkisini haiz organ olarak belirlemektedir.⁵

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde bir mercin mahkeme olarak kabul edilebilmesi için; kanunla kurulması, bağımsız ve tarafsız olması, nizalı bir yargılama sürecinin varlığı ve bununla bağlantılı olarak tarafların duruşmada savunmalarını dermeyan edebilmeleri ve en nihaî olarak da hukukî bir norma dayalı bir şekilde verilen kararların bağlayıcılığı bulunması gereken temel ölçütlerdir. Lakin burada niteleme olarak “mahkeme” ve “yargı merci” nitelendirmelerinden hangisinin tercih edilmesinin isabetli düşeceği üzerinde durmak gerekir. Kuşkusuz her mahkeme bir yargı mercidir. Mamafih her yargı merci bir mahkeme değildir. Buna göre ağır ceza mahkemesi, asliye hukuk mahkemesi, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi, sulh hukuk mahkemesi gibi merciler isimlerinde de zikredildiği üzere hem mahkemedir, hem de hâliyle yargı mercidir. Öte yandan sulh ceza hâkimliği, infaz hâkimliği gibi merciler mahkeme olmamakla beraber yargı merci oldukları hususunda şüphe yoktur. Gerçekten de bu merciler mahkemeler gibi yargı merci olarak Anayasa Mahkemesine def’i- itiraz yoluyla müracaat edebilmektedir. Şu hâlde tanımlamayı mahkeme üzerinden yapmak daraltıcı bir yaklaşım olarak kabul edilmelidir. Bunun yerine yargı merci üzerinden tanımlama yapmak daha şümüllü ve uygulamayı da karşılayan bir yaklaşım olacaktır. Gerçekten de sulh ceza hâkimlikleri, hakeza infaz hâkimlikleri mahkemelerde bulunması gereken nitelikleri havi olarak faaliyet göstermektedirler.

⁴ Her şeyden önce, bir “mahkeme”den tek bir varlık olarak bahsetmek yanıltıcı olabilir. Muhelif görüşler ve mutabakatlar bize, mahkemelerin, davaların nasıl karara bağlanması gerektiği konusunda kendi görüşleri olan ve görüşleri mahkemeninkilerle örtüşmeyebilecek bireylerin bir toplamı olduğunu hatırlatır. Kurum içinde çok sayıda birbiriyle çelişen görüş mevcut olup mahkemenin kararı ya ikna, müzakere ve pazarlık yoluyla ya da her şey başarısız olduğunda oyların sayılması yoluyla alınır. Dolayısıyla Waldron’un işaret ettiği gibi bölünmüş bir mahkeme çoğunlukçu, yasama kurumlarında gördüğümüz mekanizmanın aynısına başvurmak zorundadır: en çok oyu alan taraf kazanır. Bkz. Waldron, 2006:1346.

⁵ Case of Sramek v. Austria, Application No. 8790/79, 22 October 1984, p. 36.

2. Bireysel Başvuruda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı Sorunu

2.1. Ön Mesele: Bireysel Başvuru Hakkı

Bireylerin hak temelli hukuk bağlamında hak ve özgürlüklerinin anayasal olarak korunması ve gerçekleştirilmesi tüm demokratik devletlerde merkezi bir konuma sahip olan karmaşık bir sorundur. Hakların korunmasının ötesinde hakların gerçekleştirilmesi meselesinin karmaşık niteliği, hak ve özgürlükler ile bunların korunmasına ilişkin materyalin yer aldığı düzenlemenin niteliği ile doğrudan ilgilidir. Gerçekten de Anayasalar doğaları gereği soyut ve temel düzenlemeleri içermektedir. Kaldı ki Anayasalar, evrensel bir standardın oluşumuna dair ulusüstü sözleşmelere ve beyannamelere atıfta bulunabilmektedir. Gelineen noktada, çoğunlukla hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının yalnızca belirli bir devletin iç meselesi olarak ele alınmaması gerektiği yönündeki son eğilimler nedeniyle evrensel ilkeler hakların korunup gerçekleştirilmesinde etkin rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte, vatandaşların hak ve hürriyetlerinin doğrudan gerçekleştirilmesi, bunların korunma yöntemi, sınırlandırılma sebepleri ve şekli, Anayasa Mahkemelerine bireysel başvuru yolu ile ilgi çekici bir konuma gelmiştir.

Ulusal hukuk düzeninde, bireysel başvuru hakkı açıkça öngörülmalıdır. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru takibi açısından açık bir tanımı olmalıdır. Bireysel başvuru ile ilgili teorik ve pratik tartışmalarda incelenen en ilginç ama aynı zamanda en tartışmalı soru, bu usûl aracının başvuru hakkının özerk ve tamamlayıcı bir hak karakterine sahip olup olmadığıdır. Hemen belirtelim ki, bireysel başvuru özerk ve tamamlayıcı bir hakka işaret etmektedir. Çünkü gelinen noktada anayasacılık hakların yalnızca tanınmasını değil ve fakat aynı zamanda bu hakların gerçekleştirilmesini esas almaktadır.

Şu hâlde insan haklarının veya özgürlüğünün zedelendiğini iddia eden birey Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanabilmelidir (Karakaş, 2016:13). Dolayısıyla eğer bir özerk hak olarak bireysel başvuru hakkı gerçekten mevcutsa, ulusal düzen daha önce düzenlenmiş tüm usûlî karineler yerine getirildiği takdirde, mahkemenin bireysel başvuru açısından kararlar verme yükümlülüğünü⁶ düzenlemelidir.

Anayasa Mahkemelerine bireylerin doğrudan erişim sistemi olarak bireysel başvuru hakkı, Anayasa Mahkemelerine erişim için mevcut yolları tamamlayabildikleri ve bu tür hukuk yollarının kapsamadığı sözde “*gri alanlar*” olarak adlandırılan temel hakların korunmasını sağlayabildikleri için genellikle olumlu kabul edilir. Ne var ki Gentili’nin de belirttiği üzere,

⁶ Bir vatandaşın anayasal hak ve özgürlüklerinin uygulanmasını ve korunmasını sağlama sisteminde özel bir konum, hak ve özgürlüklerin hem ulusal hem de uluslararası mahkemeler ve özellikle anayasal yargı organları tarafından adli olarak korunmasıdır. Birçok yabancı ülkede anayasa yargı organlarının insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması için kullandıkları en popüler prosedürlerden biri de bireysel başvuruların incelenmesidir. Yehorova, 2019:362.

uygun şekilde tasarlanmadığı takdirde bu sistemler yapılan çok sayıdaki başvuru nedeniyle Anayasa Mahkemesi veya yüksek mahkemeye aşırı yük bindirebilir. İnsan haklarının etkili bir şekilde korunması ile Anayasa Mahkemesinin görevlerini verimli ve zamanında yerine getirmesi arasındaki denge farklı yargı alanlarında farklı şekilde kurulmuştur. Bazı devletler bireysel anayasa şikâyeti sistemini tamamen reddederken, diğerleri katı erişilebilirlik gereklilikleri belirlemiştir. Bireysel başvuru, anayasal hakların korunması için yalnızca ikincil bir mekanizmadır ve örneğin diğer tüm yasal yolların önceden tüketilmesini veya Anayasaya uygunluk sorununun özel “anayasal öneminin” ileri sürülmesini gerektirir (Gentili, 2011:709).

Karşılaştırmalı hukuk incelendiğinde bireysel başvuru müessesesinin ortak mahiyeti şu şekilde ortaya konulabilir (Kılınç, 2008:23-25; Acı, 2014:403 vd; Göztepe, 1996:13 vd):

a. Bireysel başvuru yolu Anayasa veya yasa ile tanınan ve hakları ihlâl edilenler tarafından başvurulabilen bir dava türüdür. Dava niteliğini haiz olmasıyla bu hak, hak ve özgürlüklerin korunup gerçekleştirildiği yargı mercileri olarak özellikle Anayasa Mahkemeleri önünde kullanılabilir.

b. Bu kurum vasıtasıyla anayasal hak ve özgürlüklerin ihlâlinin önlenmesi suretiyle haklar ve özgürlükler korunup gerçekleştirilmektedir.

c. Bireysel başvuru yolu kural olarak kamu gücü işlemlerine karşı yapılmaktadır. Buradaki kamu gücü işlemleri ifadesinden kasıt, en geniş anlamıyla yasama, yürütme ve yargı organlarının işlemleridir. Bunun yanında kamu gücünün ihmali vasıtasıyla da oluşan işlemlerin bireysel başvuru konusu yapılması bazı durumlarda mümkündür. Örneğin, yasama, yürütme ve yargı organlarına bir işlemde bulunma zarureti getirilmişse bu durum gerçekleşmektedir. Bu hâlde, Federal Almanya ve Güney Kore bireysel başvuru yolunda kamu gücü ihmallerine karşı da bireysel başvuru işletilebilir.

d. Bireysel başvuru yolu, ikincil niteliği haiz bir kanun yoludur. Hak ve özgürlüklerin ihlâlinin engellenmesinde en son hukukî çare olarak vasıflandırılmaktadır. Dolayısıyla olağan kanun yollarında gerçekleştirilen denetime rağmen hak ve özgürlüklerin ihlâlinin önüne geçilmemişse ancak bundan sonra gereken koşulları taşıyan başvurular Anayasa Mahkemeleri önüne getirilebilir.

e. Bireysel başvuru müessesesi olağanüstü bir kanun yolu veya hukukî çare niteliğindedir. Bu mahiyetiyle bireysel başvuru, olağan yargı mercilerinin bir olayı ve delilleri muhakeme ederken, yasa hükümlerini uygularken hak ve özgürlüklerin ihlâl edilip edilmediğini ve ihlâl varsa ihlâlin ne şekilde giderileceğini bizzat ya da yol göstermek suretiyle Anayasa Mahkemeleri marifetiyle gerçekleştirir. Şu hâlde bireysel başvuru yolu, temyiz ya da istinaf benzeri bir başvuru değildir.

Netice olarak bireysel başvuru, vatandaşların haklarını ihlâl eden tüm iktidar kollarında, herhangi bir devlet işlemine karşı vatandaşların haklarının korunmasının garantisini güçlendirmek için tasarlanmış anayasal-yasal mekanizmalardan biridir (Chakim, 2019:130). Birçok ülkedeki Anayasa Mahkemesi, çeşitli modellerde bu doğrultuda bir anayasal şikâyet sistemini benimsemiştir. Bireysel başvuru, anayasal hakların yasal olarak korunmasına yönelik mekanizmalar arasında belki de en güçlüsüdür. Modern Anayasaların çoğu, yalnızca iyi niyet beyanları değil, doğrudan uygulanabilir olan bir temel hak ve özgürlükler beyannamesi içerir (Dannemann, 1994:142). Yasaların, hususiyile Anayasaların kâğıt üzerinde kalan belgeler olmasıyla iktifa edilmesi dönemi anayasacılık hareketlerinin başladığı ilk dönemler için anlam ifade etmekteydi. Günümüzde ise yasalar ve Anayasalarla korunan hakların icraîlik özelliği asıldır. Başka bir ifade şekliyle, uygulamada hayata geçirilmiş olma ön plandadır. Bu çerçevede uygulamada ortaya çıkan hak ihlâllerinin telâfisi ve ihlâlden mağdur olanların tatmini için son nokta olması itibarıyla Anayasa Mahkemelerine bireysel başvuru hayati bir rol üstlenmiş durumdadır.

2.2. Bireysel Başvuru Hakkının Fonksiyonel Değeri

Bireysel başvurunun iç içe geçen pek çok işlevi söz konusudur. Bu işlevler hak temelli hukuku inşa eden ve uygulayan şeklinde iki unsur üzerinden ilerletilebilir. Hak temelli hukukun inşası bireysel başvurunun objektif etkisine işaret ederken, uygulama unsuru ise daha çok bunun sübjektif etkisini ifade etmektedir. Bu doğrultuda bu çifte işlevi üzerine Alman doktrininde ve Federal Alman Anayasa Mahkemesi uygulamasında çokça tartışmalar bulunmaktadır.

Buradaki tartışmaların kökenine inmeden belirtelim ki, hukuk ihdası gelinen aşamada Anayasa Mahkemelerinin de önemli aktör olduğu bir boyuta evrilmiştir. Klasik erkler ayrılığı mantığından hareket eden yasamanın hukuk ihdası bağlamındaki rolünün yanında artık “yargıç yapımı hukuk” da söz konusu olmaktadır. Bu da, bireysel başvurunun çifte işlevini dikkate aldığımızda, klasik anlamıyla “kanunun ağzı” olmadığını ortaya koymaktadır. Ne var ki burada önem arz eden hak temelli bir hukukun ihdası-inşası olmaktadır. Dolayısıyla ulusal mevzuatın kalitesini artırmaya yardımcı olacak etkili bir bireysel başvuru modeli kavramı ve yapısı, hakların doğasının bütünleyici yanının göz ardı edilmeksizin objektif ve sübjektif etkinin yargılamada harekete geçirilmesidir.

Anayasa Mahkemesi kurma fikrinin hukukun üstünlüğü ilkelerini destekleme ve vatandaşların demokrasi ve insan hakları için azami koruma sağlama girişimi olduğunu belirtmek gerekir⁷. Bu perspektiften hareketle, Anayasa Mahkemesinin görevlerini yerine

⁷ Bu bakımdan bireysel başvurunun hedefi, “devletin işleyişinin Anayasa’ya uygunluğunu sağlama ve hukuk devletine işlerlik kazandırma” olarak tespit edilebilir. Holzinger, 2009:73.

getirmesinin bir parçası olarak, yani anayasal denetim yapmak üzere Anayasa Mahkemesine bir bireysel başvuru davasına karar verme yetkisi verilmiştir. Amaç, vatandaşların sadece anayasal haklarının değil demokrasinin de (Palguna, 2017:3) azami düzeyde korunmasını sağlamaktır.

Demokratik hukuk devletine bağlı ilkeler manzumesinin hak temelli hukuk çerçevesinde korunması ve gerçekleştirilmesi bireysel başvurunun objektif işlevini belirtmektedir. Böyle olmakla hukuksal-anayasal kurgu korunmakta, yargısal içtihatla gelişim sağlanmaktadır. Sübjektif işlev bağlamında ise, vatandaşların hak ve özgürlükleri Anayasa yargısı yoluyla korunup gerçekleştirilmektedir (Kılınç, 2008:26). Her iki işlev de hak ve özgürlükleri özel ve genel çerçevede sağlayıp gerçekleştirerek insan onuru temelli hukuku inşa etmekte ve bunu uygulamaktadır. Bu bakımdan bireysel başvurunun ilkesel işlevi, ulusal bazda olmak üzere tüm hak ve özgürlükleri aynı şekilde anlaşılır hâle getirip gerçekleştirmek ve aynı zamanda ulusüstü hak anlayışını yerleşik hukuka aktarmaktır.

Nitekim bu doğrultuda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bir tavsiye kararında AİHM ile uyumlaştırılmak suretiyle bir hak anlayışının benimsenip uygulanmasının Türkiye'nin lehine olacağını belirtmiştir (Paczolay, 2004:70-79). Anayasa yargısının yakın dönemdeki eğilimi, “kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminden”, “kanunların uygulanmasının denetimine” doğru bir yönelim biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bir diğer anlatımla, Anayasa yargısı yasamanın denetlenmesiyle yetinmeyip yargının denetlenmesine yönelmektedir (Paczolay, 2009:314). Bunu vatandaşların harekete geçirmesi ise ayrı bir özel anlam taşımaktadır. Gerçekten de bireysel başvuru “*bireylere demokratik düzenin öznesi ve savunucusu olarak devletin karşısına çıkma bilinç ve imkânını vermektedir*”⁸. Buna göre kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi daha çok soyut zeminde anlam ifade ederken kanunların uygulanmasının denetimi birey temelli olmak üzere somut zeminde karşılık bulmaktadır. Hususiyile Anayasa Mahkemesi dışındaki yargı mercilerinin kanunları mutad uygulamalarından mütevellit yorumlama hataları, farklı ifade şekliyle yorum körlükleri olabilmektedir. Tam burada farklı bir merci olarak Anayasa Mahkemeleri bireysel başvuru yoluyla yorumlamaya bir taze kan katkısı sunma imkânına sahip olmakta ve objektif bir rol üstlenerek rutin uygulamaların değişmesini sağlamaktadır.

⁸ Mellinshof, 2009:33. Fazıl Sağlam'a göre de bireysel başvuru, evvela hak ve özgürlüklerin doğrudan kullanımının yolunu açar. Anayasaya uygun yorumun etki alanını genişletir. Böyle olmakla aynı zamanda yargıda birlik ve bütünlüğü sağlar ve eğitici bir işlevi haiz olur. Vatandaşlarda demokratik bilinci pekiştirerek “hak sahibi vatandaş olma”yı öğretir. Bkz. Sağlam, 2011:21. Ayrıca bkz. Göztepe, 2011:21. Netice olarak, Alman Federal Anayasa Mahkemesi, kararlarında bireysel başvurunun objektif ve sübjektif olmak üzere çifte işlevine de yer vermekte, hangisinin öncelikli olduğu konusunda kesin bir kanaat belirtmemektedir. Metin, <https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Yu%CC%88ksel-Metin-Bireysel-Bas%CC%A7vurunun-Hukuki-I%CC%87s%CC%A7levleri.pdf>, Erişim Tarihi: 28.1.2023.

2.3. Bireysel Başvuruda Anayasa Mahkemesinin Kararlarının Bağlayıcılığı

5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çerçevesinde 2010 yılında Anayasanın 148. maddesinde yapılan değişiklik ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun temel esasları belirlenmiştir. Bireysel başvuru hakkı, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü vasıtasıyla somutlaştırılmıştır. Ne var ki burada, özellikle bireysel başvuru neticesinde verilen kararlara dair bağlayıcılık meselesi hususunda esas bir ilke öngörülmüş ve bu doğrultuda Anayasanın 153. maddesinin son fıkrası gereğince “*Anayasa Mahkemesi kararları (...) yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar*” denilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin kararlarına dair bu yöndeki özelleştirme, Anayasanın 138. maddesinin son fıkrası karşısında cari bir hüküm niteliğindedir. Keza burada Anayasanın üstünlüğünü ve bağlayıcılığını ifade eden Anayasanın 11. maddesine de dikkat çekmek gerekir. Bu hüküm, Anayasa Mahkemesini Anayasanın yorumu konusunda en üst yargı makamı olarak yetkilendirmiştir.

Bu başlık altında araştırdığımız temel sorun, Anayasanın 153. maddesinin bireysel başvuru hakkı bakımından özelleştirilmemiş olmaması hususunun, Anayasa Mahkemesinin bu hak bağlamında vereceği kararların bağlayıcılığına etki edip etmediğidir. Her şeyden önce Anayasayı değiştiren tali kurucu iktidar, bireysel başvuru hakkına yönelik esas ve usûle dair düzenleme yetkisini kanun koyucuya bırakmıştır. Böyle olmakla Anayasa koyucu, genel ilkelerde herhangi bir değişiklik yapmadığı gibi tersi bir irade beyanında da bulunmamıştır. Şu halde Resmî Gazete’de yayımlanmış olup olmamasından ayrık olarak istisna arz etmeden Anayasa Mahkemesinin tüm kararlarının Anayasanın 153/son ve 138/son hükümleri gereğince bağlayıcı ve kesin olduğu söylenmelidir.

Anayasada 148. maddeden itibaren 159. maddeye kadar “II. Yüksek mahkemeler” başlığı altında yüksek mahkemeler; A. Anayasa Mahkemesi (m. 148-153), B. Yargıtay (m. 154), C. Danıştay (m. 155), F. Uyuşmazlık Mahkemesi (m. 158) şeklinde sıralanmıştır. Burada Anayasa Mahkemesinin ilk başta düzenlenmiş olması göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra Anayasanın 158/2 maddesinde, “*Diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.*” kuralına yer verilmiştir. Anayasayı ve kanunları yorumlama tekeli Anayasa Mahkemesine ait olmamakla beraber, Anayasa Mahkemesinin kanunların anayasaya uygunluk denetimini yapmak üzere kurulduğu kuşkusuzdur. Buna göre yorum önceliğinin Anayasa Mahkemesine ait olduğu ifade edilmelidir. Diğer bir ifadeyle, yorum farklılıklarında Anayasa Mahkemesi yorumlarının önceliği vardır.

Görev alanları itibarıyla kanunları yorumlama yetkisi en üst temyiz mercileri olarak Yargıtay ve Danıştay tekelinde değildir. Zira bu yüksek mahkemelerin kararlarını temyiz incelemesine tâbi tuttuğu alt mahkemelerin de kanunları yorumlama yetkisi bulunmaktadır. Hatta bu mahkemeler olayı maddî açıdan inceleyip değerlendirerek hüküm kuran mahkemeler olmaları hasebiyle kanunları yorumlama yetkisi bunlar açısından bir zorunluluktur aynı zamanda. Bu çerçevede somut norm denetimi yolunun ihdas ve işletilmesinin gayesi, yorumlamada son noktayı koymak üzere teşekkül ettirilen Anayasa Mahkemesinin devreye girmesidir. Lakin Anayasa Mahkemesine somut norm denetimi yoluyla başvuru haricinde, Yargıtay ve Danıştayın alt derece mahkemelerinin yorumlarıyla bu yüksek mahkemelerin yorumlarının örtüşmemesi hâlinde üst derece mahkemelerinin yorumlarının esas alınacağı kuşkusuzdur. Öyleyse kanunların Anayasaya aykırılığını denetleme yetkisi tekeline sahip Anayasa Mahkemesinin alt mevzuatı yorumlamasının diğer yüksek mahkemeleri de bağlayıcı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yüksek mahkemelerin kanunları yorumlarken Anayasayı dikkate almamaları düşünülemez. Diğer bir ifadeyle, kanunların Anayasaya aykırı yorumlanması mümkün değildir. Bu anlamda kanunların Anayasaya aykırılığını denetleme yetkisine sahip Anayasa Mahkemesi kararlarının yüksek mahkemeleri bağlayıcı olduğu muhakkaktır. Netice itibarıyla Anayasa Mahkemesinin yorumlarıyla diğer yargı mercilerinin yorumlarında farklılık olması hâlinde Anayasa Mahkemesi yorumlarına itibar edilmesi eşyanın tabiatı gereğidir.

Burada ele alınması gereken bir sorun, bireysel başvuru hakkının kullanılması neticesinde verilen kararın “objektif etkisi” hususunda yaşanan belirsizliktir⁹. Ne var ki bu husus derece mahkemeleri tarafından çoğunlukla olumsuz bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bakımdan dikkate değer bir örnek, tutuklu milletvekilleri Mehmet Haberal¹⁰ ve Mustafa Ali Balbay¹¹ için verilen ve Anayasanın 19. maddesi ile Anayasanın 67. maddesi etkileşiminin detaylı biçimde ele alındığı ihlâl kararlarının, milletvekilleri Kemal Aktaş ve Sema Irmak¹², Gülser Yıldırım¹³, Faysal Sarıyıldız¹⁴ ve İbrahim Ayhan’ın¹⁵ yargılanmakta oldukları davada tahliye taleplerine yönelik itirazların reddedilmesinde yaşanmıştır.

Diyarbakır 5. Ağır Ceza Mahkemesi başvuru talebini, “*soyut ve somut norm denetimi ile bireysel başvuru sonucu verilen kararların etkisi, bağlayıcılığı, kesinliği ve*

⁹ Benzer sorunlar için bkz. Göztepe, 2016:99-100.

¹⁰ Mehmet Haberal Başvurusu, B.No. 2012/849, K.T. 4.12.2013.

¹¹ Mustafa Ali Balbay Başvurusu, B.No. 2012/1272, K.T. 4.12.2013.

¹² Kemal Aktaş ve Sema Irmak Başvurusu, B.No. 2014/85, K.T. 3.1.2014.

¹³ Gülser Yıldırım Başvurusu, B.No. 2013/9894, K.T. 2.1.2014.

¹⁴ Faysal Sarıyıldız Başvurusu, B.No. 2014/9, K.T. 3.1.2014.

¹⁵ İbrahim Ayhan Başvurusu, B.No. 2013/9895, K.T. 2.1.2014.

uygulamasının farklı olduğunu, iptal ve itiraz davaları neticesinde verilen Anayasa Mahkemesi kararlarının genel hukuki bağlayıcılık gücüne sahip olduğunu, (...) Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği kararların soyut ve somut norm denetiminden farklı olarak sadece davanın tarafı olan kişiler açısından etkili olacağını, sadece kişisel ve güncel bir hakkı doğrudan etkilenenlerin bireysel başvuruda bulunabileceğini ve bu başvuru neticesinde ortaya çıkacak Anayasa Mahkemesi kararının ilgili kişi ve başvuruya konu idari işlem ya da karar açısından geçerli ve bağlayıcı olacağını, başvuru tarafından Anayasa Mahkemesince verilen 4/12/2013 tarih ve B. No: 2012/1272 sayılı karar emsal gösterilerek yapılan tahliye talebinin suçun vasfı, mevcut delil durumu, atılı suçun 5271 sayılı Kanun'un 100. maddesinin (3) numaralı fıkrasında sayılanlardan olması ve adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağını” belirterek reddetmiştir¹⁶.

Türk yargı mercilerini tenzih ettiğimizi saklı tutarak, yukarıda özeti aktarılan kararda ilk başta akıllarda soru işareti bırakan iki husus olduğu söylenebilir: Birincisi, önce bir yargıda bulunulup buna göre mi gerekçe üretilmiş olup olmadığıdır. İkincisi, bireysel başvuru kararlarının sadece ilgilileri açısından bağlayıcılık taşıdığı, benzer kararların farklılık gösterebileceği gerekçesiyle önceki kararların dikkate alınmayacağı tespitidir. Soru işareti bıraktığı ifade edilen ilk hususun hukukî izahtan vareste olması hasebiyle kabul edilemezliği ifade edilmelidir. Yargı mercileri önce karar verip daha sonra buna göre gerekçe üreten merciler değildir. Bilâkis maddî olayı tahlil ederek delilleri değerlendiren ve bu çerçevede gerekçelendirerek karar veren mercilerdir. İkinci hususa gelince, şu soruyu sormak gerekir: Acaba Yargıtay ve Danıştayın alt derece mahkemeleri diğer mahkemelerin benzer olaylarda sergilediği yaklaşımı hiç dikkate almazlar mı? Hele hele diğer mahkemelerin kararları Yargıtay ve Danıştay'ın müstakar içtihatlarıyla uyumluysa bunları dikkate almazlık edebilirler mi? Elbetteki hayır. Zira hukukî istikrarın sağlanması için mahkeme kararlarındaki hukukî yaklaşımın yeknesaklığı önem arz eden en önemli hususlardan biridir.

Türk Anayasa yargısında bireysel başvuru hakkı, yargı bakımından önemli ölçüde bir toplumsallaşma oluşturmuş gözükmektedir. Bunda bireysel başvuru yolunun haklara yönelik öğretici ve sahiplenici işlevi ile birlikte yeni hak kategorilerinin ortaya çıkmış olmasında da etkin rol oynadığı söylenebilir. Gerçekten de hak eksenli taleplerin özgül şekilde Anayasa Mahkemesine aktarılması “hak mobilizasyonunu” ve bireylerin “hak aktivizmini” gerçekleştirmiş gözükmektedir (Oder, 2018:16). Bu dinamizm “yargısal diyalog” vasıtasıyla Anayasa Mahkemesinden diğer mahkemelere de taşınmaktadır. Kuşkusuz bu süreçte bazen

¹⁶ Gülser Yıldırım Başvurusu, p. 49.

normatif bazen içtihadî bazı sorunlar söz konusu olabilmektedir. İşte bu bakımdan biz, hakların inşasından uygulamasına kadar her aşamada tanınma ve korunma ile birlikte gerçekleştirme işlevini de haiz olması gerektiği kanısındayız.

Ulusüstü ve ulusal hukuk sistemlerinde insan haklarının ahlakî bir boyutunun (Wellman, 2011:17), hak temelli insan haklarının varlığına veya en azından bu haklara olan istencine bağlı olduğuna inanmak istemekteyiz. İşte bu çalışmada bunu, bireysel başvuru hakkı özelinde hem hakların inşasında hem de uygulamasında haklara dair Anayasa Mahkemesi kararlarının bir bütün olarak değerlendirilmesi (objektif etki) gerekliliğinden hareketle göstermek istemekteyiz. Çünkü eğer bu iddiamız yerindeyse, ancak o zaman eksiksiz bir insan hakları teorisi ve pratiği ortaya çıkmış olur. Şu hâlde savımıza temel teşkil eden hakların doğası buna dair bir açıklama içermektedir.

Bu şekilde anlaşıldığında, insan haklarına yönelik bireysel başvuru kararlarının geniş çapta bağlayıcılık bakımından kabul görmesi ve herhangi bir sosyal uygulamada veya yasal kurumda fiilen somutlaştırılması gerekir. Fakat normatif olarak yorumlandığında bile, her biri sıradan kullanımda saygın bir dayanağa sahip çok sayıda insan hakları kavramı olamaz mı (Tasiolas, 2012:17)? Tasiolas'a bu bağlamda katıldığımızı hemen belirtelim. Fakat yine de, bu tür bir insan hakları söylemi ve uygulaması, tanımladığımız şeyi en iyi şekilde anlamamızı sağlayan temel normatif fikir bazı yönlerden örneğin bağlayıcılık bakımından, hakkın tanınması ve gerçekleştirilmesi yönünden, kimi kısıtlamaları aşması gerektiğini de söylememiz gerekir. Gerçekten de hakka yönelik normatif fikir oluştuğu ölçüde temel kavram hâlini almakla hakkın doğası ve pozitif temellendirmesi arasındaki gerilim azalır.

İnsan haklarının en umut verici açıklamaları, insan haklarını kısmen belirli temel insani çıkarılara dayandırmakla birlikte burada önemli olan bu çıkarıları karşılıklı ve kapsayıcı bir şekilde ortaya koymaktır. Bu bağlamda insan haklarını koruyup gerçekleştirmemiz onların mümkün olduğunca kapsam alanını genişleterek “insan hakkı” kavramının anlamını daha belirleyici hâle getirmemizi önerir. Çünkü gerçekten de insan hakları geleneğinde zaman zaman insan haklarının insani statümüzün koruyucuları olduğu ve söz konusu insanlık statüsünün bizim rasyonel ya da daha spesifik olarak normatif failimiz olduğu fikriyle karşılaşılır. Bu doğrultuda Griffin'e göre insan haklarını temel alan iki temel insani çıkar, normatif failiğin iki bileşenidir: Özerklik ve özgürlük (Griffin, 2012:1011). Tüm bu açıklamalardan sonra bu çalışmadaki önerimiz, Türkiye özelinde Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının bağlayıcı olduğunu belirtmekle insan haklarının gerçekleşme alanını genişletmektir. Bu sayede bunların bir yandan kaynak bakımından “normatif failikten” türetilmesinin insan hakkı

doğasına uygun olduğunu ileri sürmek, diğer yandan gerçekleşme alanını genişletmenin etik ve toplumdaki rolüne en iyi şekilde uyacağına dair bir önseziye dayanan öneri ortaya koymaktır.

Netice olarak insan hakları, bir toplumun (ulusal veya uluslararası) yönetildiği kuralların otoriter bir şekilde formüle edilmemesini ileri sürmekle, evrensel ve resmî geçerliliği haiz bir normlar manzumesi oluşturma sürecini talep eder. İnsan hakları insan onuru temelli kişinin sırf insan olmasından kaynaklanan ve böylelikle doğal düzenden türeyip devredilemez, değişmez ve mutlak olmakla birlikte “pozitif hukuka” dayalı haklar, bir beyanname, kanun, antlaşma veya diğer normatif hükümlerin (Marks, 2016:3) yanında Anayasa Mahkemesi kararlarıyla sonuçlanan siyasi ve hukukî bir süreçle tanınır. Kuşkusuz haklar zaman içinde değişebilir ve mutlak bir standart empoze etmek yerine insan haklarına saygıyı optimize etmek için tasarlanmış istisnalara veya sınırlamalara tâbi olabilir. Yetkili bir organ onları ilan ettiğinde toplumsal düzenin bir parçası hâline gelirler ve yasaya dayalı ancak uzlaşmayı ve tarihi yansıtan bir süreç olan norm oluşturma sürecine hemen hemen objektif etki bağlamında her aktörün dâhil olmasına dayalı olarak daha yüksek bir uygulanma kabiliyetine ulaşırlar.

3. Anayasa Mahkemesi Kararlarına Uymamanın Anayasal Sonuçları

Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlükler bakımından bir müdahale söz konusu olmadığı durumda derece mahkemelerinin delillere ilişkin takdiri ve değerlendirmeleri ile normların yorumlanması ve uygulanmasına karışmamaktadır. Ne var ki temel hak ve özgürlükler açısından bir müdahale olduğu hâllerde Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin değerlendirme ve takdirlerinin anayasal güvence ve garantilere ilişkin etkisini nihaî olacak şekilde değerlendiren merci konumunda olur¹⁷. Fakat Anayasa Mahkemesi elbette bu denetimi gerçekleştirirken derece mahkemelerinin yerini almış olmaz¹⁸. Bu doğrultuda Anayasada garanti edilmiş bulunan bireysel başvuru hakkı kapsamındaki hak ve özgürlüklerin ihlâlinin söz konusu olup olmadığına yönelik Anayasa Mahkemesi denetimi, “kanun yolunda gözetilmesi gereken hususun incelenmesi” ya da “yerindelik denetimi” şeklinde vasıflandırılmaz. Aksi durumun söz konusu olabileceği hâllerde Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru hakkına dair yetki ve görevleri işlevsiz duruma gelecektir. Böyle olmakla da bireysel başvuru yolu etkili bir hak arama müessesesi olmaktan çıkacaktır¹⁹. Bu nedenle bireysel başvuru yolu bağlamındaki Anayasa Mahkemesinin yetki ve görevi, yalnızca hakkın ihlâlinin söz konusu olup olmadığı ile sınırlı değildir; ihlâl ve neticelerinin ortadan kaldırılması doğrultusunda yapılması gerekenlerin belirlenmesi hususunu da kapsamaktadır²⁰. Gerçekten de

¹⁷ Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu (3), B.No. 2020/32949, K.T. 21.1.2021, p. 88.

¹⁸ Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, B.No. 2018/17635, K.T. 26.7.2019, p. 76.

¹⁹ Şahin Alpaya Başvurusu (2), B.No. 2018/3007, K.T. 15.3.2018, p. 53-54.

²⁰ Aligül Alkaya ve Diğerleri Başvurusu (2), B.No. 2016/12506, K.T. 7.11.2019, p. 53.

bireysel başvuru yolu sadece bir hak ihlâlinin tespiti ile sınırlı değildir; bireysel başvuru hakkı ihlâlin neticelerini ortadan kaldıracak veya cari zararı giderecek biçimde hukukî sonuçlar meydana getiren bir dava niteliğindedir. Kaldı ki Anayasanın 148. maddesinde aksine bir hükme de yer verilmemiştir²¹. Dolayısıyla bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin geniş bir takdir yetkisi mevcuttur²².

Gelinen noktada tüm bağlamlarda Anayasa Mahkemesi kararlarının gereğinin yerine getirilmemesinin anayasal neticelerini ortaya koymak gerekir.

3.1. Hukuk Devletinin Zedelenmesi

Hukuk devleti kavramı, devletin halkın atadığı temsilciler veya atamadığı bir egemen tarafından değil hukuk tarafından yönetilmesidir. Dolayısıyla hukuk devletini benimseyen bir ülke, tüm yasaların yetkisini aldığı temel norm olarak Anayasanın, devletin en yüksek otoritesi olduğu ülke olacaktır. Hukuk devleti; yasallık, kuvvetler ayrılığı, bağımsız yargının varlığı ve çoğulcu demokrasi anlayışıyla bir bütün teşkil eder. Tüm bunlar değerlidir. Ne var ki burada insan haklarına da değinmek gerekir; çünkü hukuk devleti insan haklarının en iyi şekilde korunup gerçekleştirilmesiyle sağlanmaktadır. Ancak burada kanaatimizce hukuk devleti, medeni ve siyasal hakların ötesine geçmeli ve sosyal ve ekonomik hakları kapsayıcı bir şekilde hakların bütünselliği ilkesi ile hareket etmelidir. Nitekim Uluslararası Hukukçular Komisyonu 1959'da (International Commission of Jurists, 1959) hukuk devletini yalnızca özgür bir toplumda bireyin medeni ve siyasi haklarını korumak ve geliştirmek için değil aynı zamanda sosyal, ekonomik, eğitimsel ve kültürel koşulları oluşturmak için kullanılması gerektiğini kaydetmiştir. Hukuk devleti, Avrupa Konseyi'nin yasal alanı içinde insan haklarının korunması sisteminde anayasal bir ilkedir. Sözleşmenin tarihi boyunca hukukun üstünlüğü, AİHM'in içtihatlarının gelişimine yön veren bir yol gösterici olmuştur. Son yıllarda, özellikle yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgili davalarda, AİHM içtihatlarında hukukun üstünlüğünün normatif etkisi artmaktadır. Bununla birlikte, yargı bağımsızlığı, şu anda AİHM içtihatlarına nüfuz eden hukukun üstünlüğünün daha sağlam bir şekilde uygulanmasına yönelik geniş bir gelişmenin öne çıkan tezahürlerinden yalnızca biridir. Sözleşme kapsamında hukukun üstünlüğü ilkesini somut ve etkili bir şekilde ifade etmek, AİHM'in (Spano, 2021:2) ve elbette özellikle Anayasa bağlamında Anayasa Mahkemesinin önemli bir işlevidir ve olmaya devam etmektedir. Hukuk devleti çağımızın en önemli siyasi ideallerinden biridir. Gerçekten de hukuk devleti, modern politik ahlâkı oluşturan idealler kümesinden biridir (Waldron, 2008:3). Bu

²¹ Bkz. 6216 sayılı Kanununun 50. maddesine ilişkin iptal davası, AYM, E.2011/59, K.2012/34, K.T. 1.3.2012.

²² Şahin Alpay Başvurusu (2), p. 57.

kavramı takip eden diğer ilkeler dizisi ise insan hakları, demokrasi ve belki de serbest piyasa ekonomisinin ilkeleridir. Nitekim neredeyse her durumda hukuk devletinin genellikle bir sistem meselesi ve olumlu bir istek olarak her zaman siyasi meşruiyetin bir ölçütü olarak alıntılandığını ve uygulandığını görmekteyiz. Gelişmiş Batılı sistemlerde kabul edildiği şekliyle hukuk devletine içkin ilkeler genellikle hukukun uygun olduğu ölçüde kurala benzer olması, kamuya açık olması ve genel olarak geleceğe yönelik olması gibi bilinen gereklilikleri içerir. Esasen bu bakımdan hukuk devletinin en önemli talebi, yetkili konumdaki kişilerin yetkilerini kendi tercihleri temelinde keyfî, geçici veya tamamen takdire bağlı bir şekilde değil, yerleşik kamu normlarının kısıtlayıcı bir çerçevesi içinde kullanmaları gerektiğidir. Ne var ki salt bu ideal, analitik bir tehlike sinyali gibi görünmektedir. Hukuk devletini salt formel bir yapıya indirgediğimizde, noksan bir yaklaşım edinilmiş olur. Dolayısıyla burada insan hakları, demokratik katılım veya sivil özgürlükler ve sosyal adalet de dâhil edilmelidir. İnsanlar farklı idealleri ifade etmek için aynı terimi kullanmakta zorlanabilir, ancak sonuç muhtemelen genel bir gerçekliği, yani onurlu bir siyasal ve sosyal yaşamı ortaya koyacaktır. Bu şekilde belirlenen hukuk devletinin unsurlarından birisi de kesin hükme saygı²³ ve devlete güven ilkeleridir²⁴. Dolayısıyla yasama, yürütme ve yargı organları dâhil tüm organların alanına giren eylem ve işlemlerin hukuka ve Anayasaya uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir²⁵.

Peki, bu noktada Anayasa Mahkemesinin hukuk devleti kavramına yaklaşımını nasıl değerlendirebiliriz? Anayasa Mahkemesine göre²⁶, egemenlik ve bunun kullanılış

²³ “İtiraz konusu kural, kesin hükmün bağlayıcılığını yineleyerek geçerliliğini korumaya almıştır. Yasa uygulamaları sırasında, önceki uygulamalara ilişkin kesin kararların konusu olan durumların yeniden ele alınmasını önleyen kural, kimi yanlış uygulama olasılıkları gözetenilerek konulmuştur. Anayasa'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında 'hukuk devletine yer vermiştir. Anayasa Mahkemesi'nin birçok kararında belirtildiği gibi hukuk devleti; her işlem ve eyleminin hukuka uygunluğunu başlıca geçerlik koşulu bilen, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurmayı amaçlayan ve bunu geliştirerek sürdüren, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, insan haklarına saygı duyarak bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, Anayasa ve hukukun üstün kurallarına bağlılığa özen gösteren, yargı denetimine açık olan yasaların üstünde yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleriyle Anayasa bulunduğu bilincinden uzaklaşmayan devlettir. Devlet işlemlerinin hukuka uygun olması, kazanılmış haklara saygı duymayı gerektirir. Her kesin hüküm, bir kazanılmış hakka yol açabileceğine göre, kesin hükme saygı, kazanılmış hakka saygı demektir. Hukuk devleti, kazanılmış hakları korumakla dıyarlı davranarak hukuka bağlılığını örnek davranışlarla kanıtlar. İtiraz konusu kural, kesin hüküm dokunulmazlığını öngördüğünden bu olguya dayanak olarak Anayasa'nın 2. maddesine aykırılığında söz edilemez. Hukuk devleti niteliğine aykırılık, ancak hukuka aykırı biçimde, kesin hükümlerin geçerli sayılmasını engelleyici bir kural için öne sürülebilirdi. Kazanılmış hakkı çiğnemeyen, koruyan itiraz konusu hüküm, bu nedenlerle Anayasa'nın 2. maddesine aykırı görülmemiştir.” AYM, E.1988/36, K.1989/24, K.T. 2.6.1989.

²⁴ “Anayasa'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında 'Hukuk devleti' ilkesine de yer vermiştir. Hukuk devleti, Devletin bütün faaliyetlerinde hukukun egemen olduğu devlettir. Bu tür Devlette de 'hukuk güvenliğini sağlayan bir düzenin kurulması asıldır. Devlet, görevlerini yerine getirirken, 'Hukuk devleti' niteliğini yitirmemeli, hukukun uygar ülkelerinde kabul edilen temel ilkelerini sürekli göz önünde tutmalıdır. Böyle bir düzende, 'Devlete güven' ilkesi vazgeçilmez temel öğelerdendir. Devlete güven, hukuk devletinin sağlamak istediği huzurlu ve istikrarlı bir ortamın sonucu olarak ortaya çıkar. Yasaların Anayasa'ya uygunluğu karinesi asıldır. Yasalara gösterilen güven ve saygıdan kaynaklanan oluşumların sonuçlarını korumak gerekir.” AYM, E.1989/11, K.1989/48, K.T. 12.12.1989.

²⁵ “Hukuk devleti, kısaca; kişi hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, bu hakları koruyan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu kılan, bütün çalışmalarında hukuka ve Anayasa'ya uymaları, bu organların bütün işlemlerinin yargı denetimine bağlı tutulması hâkimlerin bağımsızlığı, hâkimlik güvencesi, 'kanunsuz suç ve ceza olmaz' ilkesi ile 'kanunî yargı yolu' ilkesi de hukuk devleti kavramının gereklerindedir.” AYM, E.1977/36, K.1977/130, K.T. 3.11.1977.

²⁶ Ayrıca bkz. AYM, E.2018/75, K.2021/61, K.T. 22.9.2021.

biçimi ve halkın iradesinin tecelli edişi hukuk devleti ile tezahür etmektedir. Anayasa Mahkemesi içtihadında demokratik devlet ile hukuk devleti arasında insan hakları temelinde ayrılmaz bağlar kurmaktadır. Buna göre de, Türkiye çağdaş ve çoğulcu demokratik bir toplum yapısına (Çağlar, 1990:80) haiz olup milletin iradesi demokratik bir ortamda tezahür edecek, hukuk devleti ekseninde yetkili organlar eliyle kullanılacak ve tüm bunlar insan haklarına saygı gösterilerek gerçekleşecektir. Anayasa Mahkemesi bu bağlantıları kurarken Anayasanın dibacesinde belirtilen ilkeleri, Cumhuriyet'in niteliklerini, egemenliğin kaynağı ve kullanılma şeklini ve nihâî olarak Anayasanın sistematiğini dikkate almaktadır.

Anayasa Mahkemesinin birçok kararında da belirtildiği üzere, *“Hukuk devleti eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına saygılı, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasaya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir”*²⁷. Mahkemenin bu tanımında, hukuk devleti kanun devleti manasına gelmediği gibi Anayasanın ve hukukun üstünlüğü ilkeleri vurgulanmıştır. İşte Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamanın sonuçlarından birisi hukuk devletine bağlı bu ilke ve hedeflerin zedelenmesidir.

3.2. İnsan Haklarına Gösterilen Saygının Zedelenmesi

Anayasanın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk devleti olduğu açık bir şekilde belirlenmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere hukuk devleti demek hukukî güvenliğin sağlanması demektir. Burada idare edilenlere hukukî güvenlik ortamı²⁸ sağlanmalıdır. Bu tür bir düzenin inşa edilmesi ise yasama, yürütme ve yargı erklerinin bütün faaliyetlerinde hukuka bağlı olması ile sağlanır. Ayrıca burada temel hak ve özgürlüklerin “aykırı davranılması kolay olmayan metinler içinde” anayasal bir ilke hâline dönüştürülmesi gerekir. Uygulamada hukuk kuralları en çok yargısal faaliyet içerisinde kendini gösterir. Dolayısıyla yargı mercilerince

²⁷AYM, E.2015/102, K.2016/151, K.T. 7.9.2016; AYM, E.2012/75, K.2013/88, K.T. 10.7.2013; AYM, E.2013/160, K.2014/117, K.T. 3.7.2014; AYM, E.2014/63, K.2014/125, K.T. 3.7.2014; AYM, E.2014/81, K.2014/145, K.T. 25.9.2014; AYM, E.2014/113, K.2014/174, K.T. 13.11.2014; AYM, E.2014/131, K.2015/11, K.T. 14.1.2015; AYM, E.2014/100, K.2015/6, K.T. 14.1.2015; AYM, E.2016/16, K.2016/37, K.T. 5.5.2016; AYM, E.2016/128, K.2016/154, K.T. 7.9.2016; AYM, E.2016/5, K.2016/116, K.T. 7.9.2016; AYM, E.2016/181, K.2018/111, K.T. 20.12.2018; AYM, E.2018/62, K.2018/117, K.T. 27.12.2018; AYM, E.2018/101, K.2019/3, K.T. 13.2.2019; AYM, E.2018/108, K.2019/5, K.T. 13.2.2019; AYM, E.2019/3, K.2019/12, K.T. 14.3.2019; AYM, E.2018/161, K.2019/13, K.T. 14.3.2019; AYM, E.2019/16, K. 2019/15, K.T. 14.3.2019; AYM, E.2019/1, K.2019/14, K.T. 14.3.2019; AYM, E.2018/154, K.2019/1, K.T. 14.3.2019; AYM, E.2019/9, K.2019/27, K.T. 11.4.2019; AYM, E.2019/5, K.2019/24, K.T. 11.4.2019; AYM, E.2018/142, K.2019/38, K.T. 15.5.2019; AYM, E.2020/74, K.2021/94, K.T. 16.12.2021; AYM, E.2018/121, K.2021/84, K.T. 11.1.2021; AYM, E.2021/91, K.2021/106, K.T. 30.12.2021; AYM, E.2021/70, K.2021/98, K.T. 16.12.2021; AYM, E.2021/2, K.2022/2, K.T. 24.2.2022; AYM, E.2020/95, K.2022/3, K.T. 26.1.2022; AYM, E.2020/17, K.2022/5, K.T. 26.1.2022; AYM, E.2021/98, K.2022/9, K.T. 26.1.2022; AYM, E.2022/18, K.2022/16, K.T. 24.2.2022; AYM, E.2019/96, K.2022/17, K.T. 24.11.2022; AYM, E.2021/97, K.2022/36, K.T. 24.3.2022; AYM, E.2022/4, K.2022/64, K.T. 1.6.2022; AYM, E.2021/90, K.2022/108, K.T. 28.9.2022; AYM, E.2022/82, K.2022/113, K.T. 28.9.2022; AYM, E.2021/95, K.2022/118, K.T. 13.10.2022; HBB Mühendislik Alt Yapı İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, B.No: 2020/20854, K.T. 23.2.2023; AYM, E.2020/34, K.2023/25, K.T. 16.2.2023; AYM, E.2023/144, K.2023/147, K.T. 13.9.2023.

²⁸ AYM, E.2000/16, K.2000/17, K.T. 20.7.2000.

verilen kararların, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin kapsamı üzerinde önemle durulması elzemdir²⁹. Şu hâlde insan haklarına saygı gösterilmesi ve bunların önemle korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir³⁰. Bu da başta yasama organı olmak üzere³¹ hak ve özgürlüklerin müdahalelere karşı Anayasa Mahkemesi garantisi altında olmasını zorunlu hâle getirmektedir. Gerçekten de anayasal garanti altına alınmış hakların gerçekleştirilmesi için gerekli her türlü önlemin alınması elzemdir³². Çünkü ancak bu şekilde temel hak ve özgürlükler etkili ve gayesine bağlı bir şekilde kullanılabilir³³.

3.3. Âdil Yargılanma Hakkının Zedelenmesi

Anayasanın 36. maddesinde “âdil yargılanma hakkı” güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda her şeyden evvel hak arama hürriyetinin tam anlamıyla sağlanmış olması zaruridir³⁴. İşte bu hakkın temel unsurlarından birisi niteliğindeki mahkemeye erişim hakkı bir uyumsuzluğu mahkeme önüne götürebilme kadar aynı zamanda mahkeme tarafından verilen kararların icra edilmesini isteme hakkını da içerir. Gerçekten de mahkeme kararlarının icrası kabiliyeti yargılama hususunun haricinde olmakla beraber bunu tamamlayan ve yargılama faaliyetinin netice doğurmasını sağlayan bir unsur mahiyetindedir. Zira karar icra edilmezse yargılamanın bir anlamı da kalmayacaktır. Dolayısıyla hukuk düzeninde mahkemelerin bir karar ortaya koymuş olmaları yeterli olmaz; bu kararların etkili bir biçimde uygulanması gerekir. Aksi takdirde âdil yargılanma hakkına bağlı mahkemeye erişim hakkı açık ve ağır bir biçimde zedelenmiş olur³⁵. Gerek genel bir şekilde yargı kararlarının gerek özel olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının ilgili kamu mercilerince icrasının geciktirilmesi ya da yerine getirilmemesi kişinin hayatı ve devletin fonksiyonel işleyişi üzerinde olumsuz derin etkiler bırakır. Gerçekten de mahkeme kararlarına bu şekildeki bir negatif yaklaşım hâlinde temel hak ve özgürlüklerin kullanılabilimleri söz konusu olmaz. Böyle olmakla da kişilerin hukuk

²⁹ AYM, E.1968/61, K.1969/23, K.T. 29.4.1969.

³⁰ “... insan haklarına saygı göstermesi ve bu hakları korumayı, âdil bir hukuk düzeni kurarak bunu geliştirmeyi zorunlu sayması gerekir.” AYM, E.1997/59, K.1998/71, K.T. 18.11.1998.

³¹ “Bu kurulların incelenmesi, herkes için özgürlüğün asıl olduğunu bunların sınırlandırılmasının ise gerçekleşmesi güç koşullara bağlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Özgürlükler herkese hatta kişinin kendisine karşı bile korunmuş, Yasa Koyucudan gelebilecek tecavüzlere karşı Anayasa Mahkemesi güvencesine bağlanmıştır. Anayasamız özgürlüklere saygılı olunmasını istemekle yetinmemiş, bunların kullanılmasını sağlayacak önlemler alınmasını Devletin temel amaç ve görevleri arasında saymak suretiyle, özgürlükçü bir görüşü benimsemiştir.” AYM, E.1985/8, K.1986/27, K.T. 26.11.1986.

³² “Hukuk devletin sağlama yükümlü olduğu hukuk güvenliği, kişilerin, hukuk düzeninin koruması altındaki haklarını elde etmeleri için gereken her türlü önlemin alınmasını zorunlu kılar.” AYM, E.1996/66, K.1997/7, K.T. 31.1.1997.

³³ “Temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye bağlanmasının yanı sıra bunların etkin ve amacına uygun olarak kullanılmasını sağlayacak olanakların getirilmesi hukuk devleti olmanın bir gereğidir.” AYM, E.2000/48, K.2002/36, K.T. 20.3.2002.

³⁴ “Hukuk devleti niteliğinin en doğal gereği olan, hukuka uygunluğu sağlama, aykırılığı giderme için yararlanılan hak arama özgürlüğünün gerçekleşmesi, yaşama geçirilmesi koşullarından başlıcasıdır. Bunu kısaltarak, hak arama özgürlüğünü kısıtlayıp güçleştirmek toplumu ve bireyleri en sağlıklı güvence olan hukuk-yargı güvencesinden yoksun kılar. İptal davaları, hak arama özgürlüğünün kullanılış biçimlerinden biridir. Bunu anlamlı kılan öğelerden biri de süredir.” AYM, E.1990/40, K.1991/33, K.T. 1.10.1991.

³⁵ Ahmet Yıldırım Başvurusu, B.No. 2012/144, K.T. 2.10.2013, p. 28.

düzenine olan güvenleri yıkılır. Hukuk ve bunun inşa ettiği düzene güven zedelendiğinde ise devletin varoluşunun dâhi bir anlamı kalmaz.

3.4. Hukukun Üstünlüğünün Zedelenmesi

Bir hukuk devletinde hukukun üstünlüğü ilkesinin kesinkes bir şekilde benimsenmesi gerekir³⁶. Nitekim Anayasa Mahkemesine göre³⁷, “*Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, âdil bir hukuk düzenini kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan bir devlet olmak gerekir. Hukuk devletinde kanun koyucu da dâhil olmak üzere devletin bütün organları üstünde hukukun mutlak bir hâkimiyeti haiz olması, kanun koyucunun yasama faaliyetlerinde kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması lazımdır. Zira kanunun da üstünde kanun koyucunun bozamayacağı temel hukuk prensipleri ve Anayasa vardır.*” Anayasa Mahkemesine göre³⁸, “*Devletimiz, Anayasa'nın 2'nci maddesinde ifade edildiği gibi, bir hukuk devletidir. Kanunlarımızın, Anayasa'nın açık hükümlerinden önce hukukun, bilinen ve bütün uygar memleketlerde kabul edilen, prensiplerine uygun olması şarttır.*” Gerçekten de Anayasa Mahkemesi, hukuk devletini geniş anlamıyla ele almakta ve pozitif hukuk ilkelerinin ötesinde hukukun genel ilkeleri çerçevesinde ona bir anlam yüklemektedir. Buna göre kanun koyucunun dâhi bozamayacağı temel hukuk ilkeleri söz konusudur. Dolayısıyla kanun koyucu yalnızca kanunların anayasaya uygunluğu ölçütü ile davranmamalı, aynı zamanda Anayasanın da evrensel hukuk ilkelerine uygunluğunu dikkate almalıdır. Bu doğrultuda hukukun üstünlüğü ilkesi yalnızca hukuka aykırılıkların tespitini içermez; aynı zamanda bu tespitler bağlamında hukuka aykırılıkların bütün neticeleriyle giderilmesi ve mahkeme kararlarının etkili ve gecikmeksizin uygulanmasını da kapsar.

3.5. Demokrasinin Zedelenmesi

Anayasanın 2. maddesinde göre Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir. Demokratik devlet ilkesi demokratik idare ile mümkündür³⁹. Bu açıdan gaye ne olursa olsun, hak ve özgürlükler kısıtlanmasının demokratik hukuk devletine özgü yöntemlerle gerçekleştirilmesi gerekir⁴⁰. Bu kısıtlama biçimlerine Anayasa Mahkemesi kararlarına uymama veya icra edilmeme durumları da dâhildir.

³⁶ “*Anayasa'nın 2. ve 5. maddelerinde belirtilen 'hukuk devleti' ilkesine göre işlem ve eylemlerin hukuka uygun olması, hukukun üstünlüğü ilkesinin içtenlikle benimsenmesi, yasa koyucunun çalışmalarında kendisini her zaman Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla bağlı tutması, insan haklarına saygı göstermesi ve bu hakları korumayı, âdil bir hukuk düzeni kurarak bunu geliştirmeyi zorunlu sayması gerekir.*” AYM, E.1997/59, K.1998/71, K.T. 18.11.1998.

³⁷ AYM, E.1986/3, K.1986/15, K.T. 3.7.1986.

³⁸ AYM, E.1963/166, K.1964/76, K.T. 22.12.1964.

³⁹ AYM, E.1968/15, K.1968/13, K.T. 3.4.6.5.1968.

⁴⁰ “*Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulup tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılamaz. Özgürlükçü olmak yanında, hukuk devleti olmak*

3.6. Normlar Hiyerarşisinin Zedelenmesi

Hukukun üstünlüğü çerçevesinde geliştirilen ve hukuk düzeninin inşasında bir yöntem olarak kullanılan normlar hiyerarşisinin zedelenmesi de Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamanın neticelerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti hukukun üstünlüğü çerçevesinde Anayasanın üstünlüğü bağlamında normlar hiyerarşisini benimsemiş bir ülkedir. Normlar hiyerarşisine göre üstte bulunan kural, alttaki bütün kurallar için bağlayıcıdır ve dolayısıyla alttaki tüm kurallar üst kurallara uygun olmak durumundadır. Anayasanın 11. maddesine göre Anayasa, normlar hiyerarşisinde en tepede yer almaktadır. Bu kurallar kademelenmesinde cari olan söz konusu kuralların Anayasaya uygun olduğu varsayılır. Bu şekildeki kurallar kademelenmesi aynı zamanda kamu gücünü hukuk düzeni içerisinde kullanan organların eylem ve işlemlerini meşru hâle getirir. Bu şekildeki meşruluk ağının garantisi ve hukuka aykırılıkların gidericisi Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesinin etkililiği ise kararlarının bağlayıcı ve icra kabiliyetini haiz olmasından ileri gelir. Aksi hâlde Anayasa Mahkemesi bir yargı mekanizması vasfını dâhi alamaz. Anayasa Mahkemesi kararlarına uymama ve bunları yerine getirmeme devlet organlarının eylem ve işlemlerinin meşruluklarına gölge düşürür. Çünkü bu durumda Anayasanın üstünlüğü ilkesi zedelenmiş olur. Nitekim buna sebebiyet vermemek için Anayasa tarafından Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin, bağlayıcı ve icra kabiliyetini haiz olduğu düzenlenmiştir⁴¹.

3.7. Kuvvetler Ayrılığının Zedelenmesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemiştir. Kuvvetler ayrılığı yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrılmasını ifade eder⁴². Kuvvetler ayrılığı ayrıca yargının bağımsızlığını da garanti eder⁴³. Bu bağlamda Anayasanın 9. maddesi kapsamında Anayasa Mahkemesi de Türk Milleti adına yargı yetkisini kullanan bir yargı mercidir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru doğrultusunda bir temel hak ve özgürlüğün ihlâl edildiğini tespit ettiği takdirde herhangi bir mercin bunu Anayasaya veya kanuna uygun olup olmadığını inceleme ve denetleme yetkisini haiz olduğu söylenemez.

ve kişiyi ön planda tutmak da aynı rejimin öğelerindedir. Şu halde getirilen sınırlamaların, Anayasanın 2. maddesinde ifadesini bulan Cumhuriyetin temel niteliklerine de uygun olması gerekir. Bu anlayış içinde özgürlüklerin yalnızca ne ölçüde kısıtlandığı değil, kısıtlamanın koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları, hep demokratik toplum düzeni kavramı içerisinde değerlendirilmelidir. Özgürlükler, ancak; istisnaî olarak ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilirler. Demokratik hukuk devletinde, güdülen amaç ne olursa olsun, özgürlük kısıtlamalarının bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılmaması ve belli bir özgürlüğün kullanılmasını ortadan kaldıracak düzeye vurdurmamasıdır.” AYM, E.1985/8, K.1986/27, K.T. 26.11.1986.

⁴¹ Şerafettin Can Atalay Başvurusu, B.No. 2023/99744, K.T. 21.12.2023, p. 64.

⁴² “Anayasa'nın başlangıç bölümü ve 2. maddesi yönünden aykırılık: Anayasa'nın başlangıç bölümünde kuvvetler ayrımının Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmediği, belli Devlet yetkilerinin kullanılmasına dayanan medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu belirtilmiştir. Bu hüküm, üç kamu gücü arasındaki dengeyi düzenlemektedir.” AYM, E.1995/35, K.1995/26, K.T. 4.7.1995.

⁴³ “Devlet organlarının çalışmalarında hukuka ve Anayasa'ya uymaları, bu organların bütün işlemlerinin yargı denetimine bağlı tutulması hâkimlerin bağımsızlığı...” AYM, E.1977/36, K.1977/130, K.T. 3.11.1977.

Aksinin kabul edildiği durum, Anayasanın 6. maddesinin 3. fıkrasının 2. cümlesinde bulunan “Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz” hükmü ile bağdaşmaz.

Sonuç

Anayasanın 153. maddesinde yer alan Anayasa Mahkemesinin kararlarının bağlayıcı olduğuna ilişkin hükmün herhangi bir istisnası yoktur. Anayasanın bu hükmü Anayasa Mahkemesi vasıtasıyla hukuk düzeninin tümüyle ilgili kararlar vermesini ve bu şekilde de yargısal bütünlüğü sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla da hiçbir yargı merci veya kamu gücünü haiz organ Anayasa Mahkemesi kararlarını yerine getirmekten kaçınmaz. Aksi hâldeki yaklaşım, hukuk tanımaz eylem ve işlemlere neden olur. Böyle olduğunda ise anayasal kurallara sadakat gösterilemez ve Anayasanın korunması işlevi ifa edilemez. Dahası, bireysel başvuru hakkı kullanılmaz hâle gelir. Şöyle ki, Anayasaya saygı duymak ve bunu korumakla mükellef mahkemelerin veya diğer kamu gücünü haiz organların, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlâl edilmesine bizzat neden olacağı söylenmelidir. Dolayısıyla hiçbir hukuk devletinde bu şekilde devlet organlarının keyfî davranmalarına ve anayasal bütünlüğü bozmalarına izin verilmez. Konumuz bakımından ele alınmamış olsa da Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamanın ilgili kişi ve kurumlar bakımından hukukî, idarî ve cezaî sorumlulukları beraberinde getireceğinin de altı çizilmelidir. Bireysel başvuru hakkı, temel hak ve özgürlüklerin korunması bakımından işlevsel olan ve kaynağını Anayasadan alan nihaî ve en etkin ulusal hak arama yoludur. Gerçekten de Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru hakkı kapsamında gerçekleştirdiği inceleme ve denetim temel hak ve özgürlüklerin anayasal garanti edilmesinin ve gerçekleştirilmesinin en önemli güvencesidir. Çünkü Anayasa Mahkemesi bu yolla temel hak ve özgürlükler açısından en üst düzeyde koruma sağlamaktadır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmaması başta Anayasanın 148. maddesi olmak üzere yukarıda değindiğimiz Anayasanın pek çok maddesinin anlamsız ve işlevsiz kalmasına sebep olur. Netice olarak bireysel başvuru hakkının kullanılmasını etkisiz hâle getiren Anayasa Mahkemesi kararlarına uymama yalnızca kişilerin hukukun üstünlüğüne ve hukukî güvenlik ve belirlilik ilkelerine olan güvenlerini zedelemeyen, aynı zamanda devletin de eylem ve işlemleri üzerinde olumsuz derin etkiler bırakır. Devlet hukukla bağıtlanmış bir şekilde ve tamamen hukukî bir form olarak günümüzde var olmaktadır. Bu tür bir devlette ise yargı kararlarının, özellikle de Anayasa Mahkemesi kararlarının zamanında ve etkin bir şekilde gereğinin yerine getirilmemesi düşünülemez. Bu bakımdan devletin pozitif bir yükümlülüğü de bulunmaktadır. Nitekim Anayasanın 5. maddesine göre, devletin temel amaç ve görevlerinden bir tanesi de demokrasiyi korumak, toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamaktır. Ayrıca devlet

kişinin temel hak ve özgürlüklerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirmekle mükelleftir. Kaldı ki Anayasanın dibacesi de, kayıtsız ve şartsız Türk Milletinin sahip olduğu egemenliğin kullanılmasını yetkisinde bulunduran devlet organlarının hiçbirinin Anayasada gösterilmiş bulunan demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeninin dışına çıkamayacağını garanti etmiştir. Yasama, yürütme ve yargı organları Anayasaya bağlı hareket etmek zorunda olan organlardır. Bunlardan hiçbiri bir diğerini yok sayamayacağı gibi aynı zamanda birbirlerinin görev alanlarına müdahale etmeme külfeti altındadırlar. Dahası Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulmaması kendi içinde pek yaman çelişki de barındırmaktadır. Anayasa Mahkemesinin görev ve yetki alanını çizen yasama organıdır. Hâliyle bu görev ve yetki alanının çizilmesinde yürütmenin de etkin olduğu bir gerçekliktir. Hele hele 2017 yılı Anayasa değişiklikleriyle benimsenen Türk tipi Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ilgili düzenlemeler dikkate alındığında yasamanın düzenlemeleri üzerinde yürütmenin oldukça müessir etkiye sahip bulunduğu tecrübelerle sabittir. Peki bu durumda, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcı olduğunu düzenleyen mercilerin Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamasının çelişkisi nasıl izah edilecektir? Öte yandan bunun meşrulaşmasına zemin hazırlanması ihtimali dâhi çok tehlikelidir. Böyle bir durumda Anayasaya bağlı kalma istenci yok olur, bu ise hukuk devletini ayakta tutan Anayasa ana direğinin yıkılmasına ve dolayısıyla hukuk devleti fikrinin çökmesine yol açar. Demokratik devlet, insan haklarına saygılı devlet gibi kaidelerin hukuk devletiyle neşvünema bulacağı hakikati karşısında, Anayasaya ve Anayasada dayanağı olan düzenlemelere uyulmamasının mezkûr değerlerin de yok olmasıyla sonuçlanacağı açıktır. Anayasaların iktidarı sınırlayan temel metinler olarak kabul edilmemeye başlanması iktidarın devlet organlarını çepeçevre sarmasına, abluka altına almasına yol açar. Bu durumda Anayasalar iktidarı sınırlandıran metinler olmaktan çıkar ve Anayasa yoluyla iktidarın bütün devlet organlarını sınırladığı metinler hâline döner. İnsan derisiyle kaplı metinler demekte bir beis göremediğimizi Anayasaların büyük mücadeleler neticesinde ortaya çıktığı gerçeği karşısında, Anayasanın bağlayıcılığını kaybetmesi en öz ifade şekliyle başa sarmaktır. Netice-i kelam, hülasa-i meram Anayasaların varlık gayesinin devamlılığı sadece güç merkezi iktidar karşısında yönetilenleri koruma fonksiyonu görmemekte ve iktidarın meşruluğuna da kaynaklık teşkil etmektedir. Yasa olmayı aşan kaideler külliyatından müteşekkil Anayasaların yapılması ve bu Anayasalara herkesin bağlı olacağı inancının yerleştiği günleri tarihin kaydetmesi en büyük temennimizdir.

Kaynakça

Kitaplar ve Makaleler

Acu, M. (2014). Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 110, 403-434.

Arguelhes, D.W. (2018). The Court, It Is I'? Individual Judicial Powers in the Brazillian Supreme Court and their Implications for Constitutional Theory. *Global Constitutionalism*, 7(2), 236-262.

Chakim, M.L. (2019). A Comparative Perspective on Constitutional Complaint: Discussing Models, Procedures, and Decisions. *Constitutional Review*, 5(1), 96-133.

Çağlar, B. (1990). Anayasa Mahkemesi Kararlarında "Demokrasi". *Anayasa Yargısı Dergisi*, 7, 51-127.

Dannemann, G. (1994). Constitutional Complaints: The European Perspective. *International and Comparative Law Quarterly*, 43(1), 142-153.

Fuller, L.L. (1978). The Forms and Limits of Adjudication. *Harvard Law Review*, 92(2), 353-409.

Gentili, G. (2011). A Comparative Perspective on Direct Access to Constitutional and Supreme Courts in Africa, Asia, Europe and Latin America: Assessing Advantages fort he Italian Constitutional Court. *Penn State International Law Review*, 29(4), 705-757.

Göztepe, E. (1996). Anayasa Şikayeti, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göztepe, E. (2011). Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 24(95), 13-40.

Göztepe, E. (2016). Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Soruna ile Kurumsallaşma İhtiyacı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 33, 93-118..

Griffin, J. (2012). *Human rights: questions of aim and approach*, The Philosophy of Human Rights, Edit. G.Ernst/J.C.Heilinger, Berlin: De Gruyter, ss.3-16.

Holzinger, G. (2009). Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikâyeti ve Bireysel Başvuru. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 26, 61-79.

International Commission of Jurists. (1959). Declaration of Delhi: The Rule of Law in a Free Society.

Karakaş, I. (2016). Bireysel Başvuru Kararlarının Etkileri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 33, 13-17.

Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 25, 19-59.

Marks, S.P. (2016). Human Rights: A Brief Introduction. *Harvard University For Health and Human Rights*, 1-23.

Mellinghof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 26, 31-44.

Metin, Y., "Bireysel Başvurunun Hukuki İşlevleri", <https://anayasatakip.ku.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2017/08/Yu%CC%88ksel-Metin-Bireysel-Bas%CC%A7vurunun-Hukuki-I%CC%87s%CC%A7levleri.pdf>, Erişim Tarihi: 28.1.2023.

Meyerson, D. (2019). What is a Court of Law. *UNSW Law Journal*, 42(1), 60-90.

Oder, B.E. (2018). Tebliğ. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 35, 15-22.

Paczolay, P. (2004). Anayasa Mahkemesiyle İlgili Anayasa Değişiklikleri Önerisine İlişkin Taslak Görüş (Venedik Komisyonu Raporu). *Anayasa Yargısı Dergisi*, 21, 70-79.

Paczolay, P. (2009). Anayasa Şikâyeti: Bir Karma Çözüm Mü?. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 26, 313-320.

Palguna, I.D.G. (2017). Constitutional Law Complaint and the Protection of Citizens the Constitutional Rights. *Constitutional Review*, 3(1), 1-23.

Raz, J. (1975). *Practical Reason and Norms*. London: Hutchinson.

Sağlam, F. (2011). Tebliğ. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti/Anlamı, Kapsamı ve Olası Sorunlar) *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 20-30.

Spano, R. (2021). The Rule of Law as the Lodestar of the European Convention on Human Rights: The Strasbourg Court and the Independence of the Judiciary. *European Law Journal*, 119, 8-30.

Sweet, A.S. (2000). *Governing with Judges*, Oxford: Oxford University Press.

Şahbaz, İ. (2008). AİHM Kararlarında Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 25, 229-289.

Tasiolas, J. (2012). *On nature of human rights*, The Philosophy of Human Rights, Edit. G.Ernst/J.C.Heilinger, Berlin: De Gruyter, ss.17-59.

Waldron, J. (2006). The Core of the Against Judicial Review. *The Yale Law Journal*, 115(6), 1346-1406.

Waldron, J. (2008). The Concept and the Rule of Law. *Georgia Law Review*, 43(1), 1-61.

Waldron, J. (2011). The Rule of Law and the Importance of Procedure. *Nomos*, 50(3), 3-31.

Wellman, C. (2011). *The Moral Dimensions of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press.

Yehorova, V. (2019). Constitutional Complaint in Ukraine and International Experience. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(1), 361-370.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı

Case of Sramek v. Austria, Application No. 8790/79, 22 October 1984.

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları

Ahmet Yıldırım Başvurusu, B.No. 2012/144, K.T. 2.10.2013.

Mehmet Haberal Başvurusu, B.No. 2012/849, K.T. 4.12.2013.

Mustafa Ali Balbay Başvurusu, B.No. 2012/1272, K.T. 4.12.2013.

Gülser Yıldırım Başvurusu, B.No. 2013/9894, K.T. 2.1.2014.

İbrahim Ayhan Başvurusu, B.No. 2013/9895, K.T. 2.1.2014.

Faysal Sarıyıldız Başvurusu, B.No. 2014/9, K.T. 3.1.2014.

Kemal Aktaş ve Sema Irmak Başvurusu, B.No. 2014/85, K.T. 3.1.2014.

Şahin Alpay Başvurusu (2), B.No. 2018/3007, K.T. 15.3.2018.

Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, B.No. 2018/17635, K.T. 26.7.2019.

Aligül Alkaya ve Diğerleri Başvurusu (2), B.No. 2016/12506, K.T. 7.11.2019.

Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu (3), B.No. 2020/32949, K.T. 21.1.2021.

HBB Mühendislik Alt Yapı İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Başvurusu, B.No: 2020/20854, K.T. 23.2.2023.

Şerafettin Can Atalay Başvurusu, B.No. 2023/99744, K.T. 21.12.2023.

Anayasa Mahkemesi Norm Denetimi Kararları

AYM, E.1963/166, K.1964/76, K.T. 22.12.1964.

AYM, E.1968/15, K.1968/13, K.T. 3,4,6.5.1968.

AYM, E.1968/61, K.1969/23, K.T. 29.4.1969.

AYM, E.1977/36, K.1977/130, K.T. 3.11.1977.

AYM, E.1986/3, K.1986/15, K.T. 3.7.1986.

AYM, E.1985/8, K.1986/27, K.T. 26.11.1986.

AYM, E.1988/36, K.1989/24, K.T. 2.6.1989.

AYM, E.1989/11, K.1989/48, K.T. 12.12.1989.

AYM, E.1990/40, K.1991/33, K.T. 1.10.1991.

AYM, E.1995/35, K.1995/26, K.T. 4.7.1995.

AYM, E.1996/66, K.1997/7, K.T. 31.1.1997.

AYM, E.1997/59, K.1998/71, K.T. 18.11.1998.

AYM, E.2000/16, K.2000/17, K.T. 20.7.2000.

AYM, E.2000/48, K.2002/36, K.T. 20.3.2002.

AYM, E.2011/59, K.2012/34, K.T. 1.3.2012.

AYM, E.2012/75, K.2013/88, K.T. 10.7.2013.

AYM, E.2013/160, K.2014/117, K.T. 3.7.2014.

AYM, E.2014/63, K.2014/125, K.T. 3.7.2014.

AYM, E.2014/81, K.2014/145, K.T. 25.9.2014.

AYM, E.2014/113, K.2014/174, K.T. 13.11.2014.

AYM, E.2014/100, K.2015/6, K.T. 14.1.2015.

AYM, E.2014/131, K.2015/11, K.T. 14.1.2015.

AYM, E.2016/16, K.2016/37, K.T. 5.5.2016.

AYM, E.2015/102, K.2016/151, K.T. 7.9.2016.

AYM, E.2016/5, K.2016/116, K.T. 7.9.2016.

AYM, E.2016/128, K.2016/154, K.T. 7.9.2016.

AYM, E.2016/181, K.2018/111, K.T. 20.12.2018.

AYM, E.2018/62, K.2018/117, K.T. 27.12.2018.
AYM, E.2018/101, K.2019/3, K.T. 13.2.2019.
AYM, E.2018/108, K.2019/5, K.T. 13.2.2019.
AYM, E.2018/154, K.2019/1, K.T. 14.3.2019.
AYM, E.2018/161, K.2019/13, K.T. 14.3.2019.
AYM, E.2019/1, K.2019/14, K.T. 14.3.2019.
AYM, E.2019/3, K.2019/12, K.T. 14.3.2019.
AYM, E.2019/16, K. 2019/15, K.T. 14.3.2019.
AYM, E.2019/5, K.2019/24, K.T. 11.4.2019.
AYM, E.2019/9, K.2019/27, K.T. 11.4.2019.
AYM, E.2018/142, K.2019/38, K.T. 15.5.2019.
AYM, E.2018/121, K.2021/84, K.T. 11.1.2021.
AYM, E.2018/75, K.2021/61, K.T. 22.9.2021.
AYM, E.2020/74, K.2021/94, K.T. 16.12.2021.
AYM, E.2021/70, K.2021/98, K.T. 16.12.2021.
AYM, E.2021/91, K.2021/106, K.T. 30.12.2021.
AYM, E.2021/98, K.2022/9, K.T. 26.1.2022.
AYM, E.2020/17, K.2022/5, K.T. 26.1.2022.
AYM, E.2020/95, K.2022/3, K.T. 26.1.2022.
AYM, E.2021/2, K.2022/2, K.T. 24.2.2022.
AYM, E.2022/18, K.2022/16, K.T. 24.2.2022.
AYM, E.2021/97, K.2022/36, K.T. 24.3.2022.
AYM, E.2022/4, K.2022/64, K.T. 1.6.2022.
AYM, E.2021/90, K.2022/108, K.T. 28.9.2022.
AYM, E.2022/82, K.2022/113, K.T. 28.9.2022.

AYM, E.2021/95, K.2022/118, K.T. 13.10.2022.

AYM, E.2019/96, K.2022/17, K.T. 24.11.2022.

AYM, E.2020/34, K.2023/25, K.T. 16.2.2023.

AYM, E.2023/144, K.2023/147, K.T. 13.9.2023.

Extended Summary

The right to the individual application of recognized in Turkey in 2010, is an important milestone in protecting fundamental rights and freedoms. The right of individual application, which has been an effective means of seeking rights since its implementation, has been at the centre of various debates. With the amendment made to the Constitution by the secondary constituent power, the Constitutional Court was authorised to decide on individual applications. The use of this power by the Constitutional Court, which was granted to reduce the number of applications to the European Court of Human Rights, within the framework of a rights-based approach has brought the issue of the binding nature of the violation decisions to the agenda.

The reason why judicial organs are organized as a separate powers in political regimes is that their decisions are binding on everyone. Otherwise, there would be a danger of the judiciary being seen as an element of the executive. The essence of the problem in Turkey actually centres precisely at this point. Because the effectiveness of the individual application right, which functions as a mechanism to protect human rights against the public power in the national area, is directly proportional to the enforcement of violation decisions. The enforcement of judgements also enables the creation of law within the scope of objective and subjective effect.

With the acceptance of the right to individual application, it is observed that the Constitutional Court has evolved from reviewing the constitutionality of laws to reviewing the decisions of judicial bodies. This situation, which is a necessary consequence of the lack of interpretation in the protection of fundamental rights that draws attention in the judgements of other judicial bodies, makes the issue of the binding nature of violation decisions even more important. Even if it is accepted that there is no special provision in the Constitution regarding the binding force of individual application judgements, these judgements do not only have a subjective effect. The principle of supremacy of the Constitution, the fact that the Constitutional Court is ranked first among the higher courts in the Constitution and that it has priority of interpretation are all signs that individual application decisions are binding.

On the other hand, it cannot be accepted as a valid reason to claim that the Constitutional Court examines the issues that should be taken into consideration in the legal remedy as a justification for rendering the objective effect of the individual application decisions meaningless. Individual applications are examined within the scope of the legal regulation made within the framework of the authorisation granted by the Constitution to the legislature to regulate the procedures and principles regarding individual applications. Accordingly, the Constitutional Court not only determines the violation of rights, but also decides how to eliminate the consequences of this violation. Therefore, the decisions of the Constitutional Court within the scope of its authority to examine individual applications should be accepted as binding and the realisation of human rights should be expanded.

However, there has been a recent tendency not to implement individual application decisions despite constitutional and legal arrangements. It is clear that such a tendency will lead to many negative constitutional consequences. First of all, the principle of the rule of law will be destroyed. In a country where the Constitution and the rule of law do not exist, the fundamental rights of individuals cannot be guaranteed. In a system where the actions and transactions of those who use public power are not in conformity with the law and the constitution, one can speak of a formal rule of law.

Another negative consequence is the erosion of the principle of respect for human rights. Since the protection of fundamental rights and freedoms is constitutionally guaranteed, the Constitutional Court is expected to fulfil a supervisory function against the interventions of those using public power. In this context, it is natural for the Constitutional Court to take the necessary measures for the protection and promotion of human rights. In the absence of a protection mechanism, it is difficult to keep the concept of human dignity alive.

Prevention of the right of access to the court within the scope of the right to a fair trial is another unconstitutional consequence. The execution of individual application decisions is an element of the right of access to court. Considering that the Constitutional Court monitors the implementation of violation judgements, the importance of the right of access to court for applicants can be better understood. In general, the approach of not enforcing judicial decisions makes it difficult to exercise fundamental rights and freedoms.

The non-implementation of individual application decisions also harms the principle of the rule of law, which is an element of the rule of law. The meaning attributed by the Constitutional Court to the principle of the rule of law is universal. In essence, this principle includes the implementation of judicial decisions as required in a state of law.

Damage to democracy is another unconstitutional consequence. The limitation of fundamental rights and freedoms can only be realised by adhering to written legal texts. Preferring a method other than this is incompatible with the democratic rule of law and does not legitimise non-compliance with the decisions of the Constitutional Court.

Damage to the hierarchy of norms in the context of the principle of supremacy of the Constitution is another negative result. The elimination of unconstitutional rules at the top of the hierarchy can be eliminated by the supervision of the Constitutional Court. The effectiveness of this supervision depends on the implementation of the decisions of the Constitutional Court. In other words, the binding nature of the decisions of the Constitutional Court ensures the legitimacy of the actions and transactions of the organs using public power.

The formal validity of the principle of separation of powers can also be stated as a negative result. The fact that a power recognised by the Constitution becomes questionable brings about the intervention of the powers in each other's field of duty. While it is clearly stated in the Constitution that individual application decisions are binding, the non-implementation of the decisions of the Constitutional Court with some forced interpretations can be considered as an indicator of de facto unity of powers.

Within the framework of the above-mentioned observations, the whole debate is about the extent to which the rule of law is embraced in Turkey. The protection and extension of human rights contribute to the establishment of the rule of law. The Constitutional Court also emphasises the interaction between the rule of law and human rights and uses the authority granted to it by the Constitution. The constitutional text stipulates how this power is to be exercised by the secondary constituent power.

Finally, Article 153 of the Constitution should be recognised as the basis for the binding nature of individual application decisions. Reaching the conclusion that these decisions are not obligatory to be complied with by other organs causes the individual application right to lose its functionality. Dysfunctionalisation of the protection mechanism of fundamental rights and freedoms leads to unconstitutional violations. With the loss of confidence in the state apparatus, the constitution becomes a legal instrument for the restriction of state organs. Consequently, the issue of the binding nature of individual application decisions has a much deeper meaning in the axis of law and human rights than whether there is a normative regulation in the constitution.